

BRUIXES, MÉS QUE BRUIXES, LES BERGUEDANES!

Rosa Serra

Hom sap que de bruixes i de bruixots —avui en diríem endevins, curanderos, mags, etc.— n'hi ha hagut sempre, però també es cert que al primer terç del s. XVII a tot Europa Occidental i també al Berguedà en van sorgir a grapat!

La bruixa —sempre hi ha hagut més bruixes que bruixots les quals representen un 75% del total dels processos documentals als primers anys del s. XVII— era una dona que tenia uns coneixements adquirits a partir del contacte amb una altra bruixa els quals ofería a baix preu per tal de resoldre alguns dels múltiples problemes de les comunitats rurals de la Catalunya moderna: des d'apòzemes de l'amor per aconseguir els favors de la persona desitjada, passant per filtres capaçs de despertar les ires de la naturalesa fent pedregar, ploure o tronar, i acabant amb ungüents especials destinats a provocar l'avortament del fill del pecat. La imatge d'aquestes dones té un fort component de marginació, tant social com sexual.

Malgrat la tolerància i la permissió total que des dels temps més immemorials van gaudir (pel fet que donaven alternatives a la medicina acadèmica i a l'amor conjugal o aportaven «solucions» a molts problemes quotidians, etc.), es passà a començaments del s. XVII a la persecució i a la condemna.

N'és un clar exemple el d'Àngela Vilafresser, anomenada «la Vigatana», filla de la casa Vila de Sant Climent de la Riba, que era tinguda per bruixa a Salselles i la Quar, però també per curandera. Quan la justícia l'empresonà començaren a sortir testimonis que explicaren les seves malifetes, tot i que abans d'iniciar-se el procés gaudia de fama i tenia molta feina. El procés esmenta que fins i tot la muller de l'honorable Antoni Joan Heuras, terratinent de Santa Maria de la Quar i Familiar del Sant Ofici, li havia requerit

els serveis per guarir malalties de tota la família. Durant el procés el pagès de la Quar testimonificà àmpliament explicant tot allò que els havia succeït a familiars i amics —els del mas Cortada de Santa Maria de Merlès, p.e.— després de contactar amb la bruixa.

L'acusació que féu Antoni Joan Heuras es va complicar quan va començar a córrer la veu, per la vall de Merlès i pel Lluçanès, que «*los conjugues Heuras de La Quar eran enemichs y volien mal a la vilafressera altrament dita la Vigatana y algunes persones deyan que la causa perquè volien mal a la dita Vigatana y Barthomeu fill seu era perquè dits Heures se eran barallats ab la Vigatana acerca y sobre una aixada que los faltava y pretenian que dit Barthomeu no la hagués presa y robada la qual aixada diuen que ja la han trobada*».

Per què aquest canvi d'actitud respecte de les bruixes? Segons els estudis fets sobre aquest tema, tal canvi és fruit de la

intolerància, el fanatisme i la forta crisi econòmica i ideològica d'aquest període. Pel que fa al Berguedà, cal dir que la comarca vivia anys de desconcert i de crisi, anys difícils, caracteritzats per la misèria, les bandositats i el bandolerisme; pels conflictes que provocaven les noves capbrevacions que imposaven els senyors laics i eclesiàstics; per l'absentisme de la noblesa i les autoritats monacals locals; per les guerres endèmiques i les males collites. Les grans secades i les riuades se succeïen: el període que va de 1600 a 1625 és molt plujós, i afecta negativament les collites (estius podrits); els hiverns que van de 1601 a 1620 van ser molt rigorosos, amb gelades molt fortes el 1615 i 1617; aigüats generals el 1611, 1612, 1617, 1621 i 1625; fortes pedregades entre 1627 i 1631...

Amb la misèria es multipliquen el nombre d'infants abandonats, augmenta la mortalitat infantil i el nombre de po-

L'amo de la casa de les Heures de la Quar, i del molí del mateix nom, era Familiar del Sant Ofici i tota la família havia requerit els serveis d'Àngela Vilafresser, «la Vigatana», que fou acusada de bruixeria. RAMON VILADÉS

bres i malalts. El Berguedà era una terra plena de captaires i rodmons, de gent immigrada procedent de l'altra costat dels Pirineus que trobava feina al camp i als petits nuclis urbans. Un país més proper a la muntanya i a tots els seus conflictes que no pas al pla de Barcelona, en uns anys en què els pobres eren cada vegada més pobres i els rics més rics.

La situació era difícil per a gairebé tot hom, i encara més per a les dones; us convidem a rellegir un excel·lent article que sobre la marginació econòmica i cultural de les dones va escriure Sílvia Galera en aquestes mateixes planes de L'EROL l'any 1989 (1). En aquest article es parla dels nens i nenes que s'abandonaven pels camins berguedans, dels fills de mares solteres, de dones sense res que necessiten certificats de pobresa, de «*Causas pies per donzelles pobres maridar*», de les botigues dels pobres, de prostitutes i de bruixes.

Una situació de misèria que, tot i la reviscolada del s. XVIII, no sembla abandonar la nostra comarca. L'any 1789, a la pregunta feta per Francisco Zamora sobre l'existència i el nombre de pobres a la vegueria de Berga se li respon: «*Ay en este partido hombres, mujeres, niños, o mossos. Muschos de ellos por inútiles para el trabajo y sumamente pobres, y pueden calcularse a quinientos, o seiscientos, otros ociosos voluntarios en igual numero de los necesarios*» (2).

Les bruixes berguedanes (3).

Les acusades de practicar la bruixeria eren, a tot arreu, dones marginades i amb una posició econòmica molt crítica: vídues, velles o abandonades, de famílies on hi havia empresonats, filles de dones acusades de practicar la bruixeria o el curanderisme, dones amb deformacions físiques i amb malalties psíquiques, etc., sempre de classe social pobre i humil. Eren les víctimes propícies, precisament a causa de la seva vulnerabilitat.

Les bruixes berguedanes són acusades d'infanticidis, de provocar golls, de fer caure pedra, de neular els fruits i matar bestiar i de pactar amb el diable: són els caps de turc als quals s'atribueixen totes les desgràcies, tant econòmiques com personals. Aquest és el cas, p.e., de Caterina Molins, àlies «Comay», una bruixa de Bagà, que es confessa culpable d'haver «*perpetrats y comesos molts y diversos crims y delictas, com són infantisidís, morts*

de bestiar, devastació de fruyts ab pedregades y neules y altres molt detestables y atrocès excessos». En el procés obert a la baronia de Pinós també foren torturades i acusades Sipriana Jovera i Magdalena Limona, àlies «Guillamasa» les quals confessaren haver comès «*infantisidís, excessos y delictes de bruixeria*», i Bernat Jover (i alerta que ja trobem un bruixot!) i Margarida Graner, àlies «Taxona», germana de Caterina Molins «Comay» (4).

L'acusació de bruixeria és molt sovint l'ocasió, l'excusa, per descarregar l'odi, l'afany de venjança, el desig de trobar una culpable a tants mals i desgràcies, ... i també per acabar amb un sector marginal, improductiu i carregós, que a més és vist al s. XVII com a perillós.

Jerònima Pons, àlies «Joana la Negra», juntament amb les que ella va denunciar,

fou torturada, jutjada i condemnada per bruixa en un dels processos més ben documentats que es conserven a Catalunya i àdhuc a tot Europa. Aquest procés de bruixeria, que conté un gran nombre de causes incoades entre 1618 i 1620, ha estat estudiat i publicat fa molt poc per Lluís Orriols i Monset en un llibre titulat *Les bruixes segrestades* (5), tot i que l'any 1977 Albert Benet i Clarà ja en féu un primer estudi sobre una d'aquestes bruixes, concretament Jerònima Pons, àlies «Joana la Negra» (6).

Quan una dona era acusada de bruixa la torturaven perquè confessés qui eren les seves companyes. Durant el procés de tortura, Jerònima Pons, àlies «Joana la Negra» va confessar que havia actuat al Lluçanès, al Bages i al Berguedà, concretament a la zona de la riera de Merlès, i

Les Goles de les Heures, a la riera de Merlès, el lloc on «isqué lo dimoni en forma de home» a Jerònima Pons, àlies «Joana la Negra».

RAMON VILADÉS

que en aquest indret havia provocat golls al fill de Jaume Gascó, de Salselles, i a altra gent d'aquest lloc, i més concretament als habitants del molí de Vilartimó. «Joana la Negra» va confessar, sempre sota tortura, que va ésser introduïda en l'art de la bruixeria quan vivia a la parròquia de Lluçà per una dona que es deia Elias, i que la primera trobada amb el dimoni va ésser a les goles de les Heures, a la riera de Merlès. El procés explica: «... y així quant forem a les goles de les Eures nos isqué lo dimoni en forma de home y la dita Elias oi anà a parlar primer que jo, y li digué Bersabuch assí vós aporto una vassalla y dit Bersabuch respongué: bé sis arribada y contraent se abressà ad dita Elias y la cone-

gué carnalment per las parts sucias, perque jo ho viu perque nos apartassem de mi y després se agafà ab mi y també tingué part ab mi per les mateixes parts sucias, si bé jo no y trobé contento...».

La declaració continua esmentant les bruixes que l'acompanyaven, entre les quals cita a «na Canalies que era la muller de un hermita vell que servia la yglesia de nostra Senyora de Salselles y na Vinyes de la parròquia de Sant Martí del Bas bisbat de vich». Jerònima Pons, àlias «Joana la Negra», casada amb Joanot Fumanya, començà a practicar la bruixeria quan vivia a Llussà, on juntament amb altres dones se'ls hi apareixia el dimoni a les goles de les Heures i quin lloc podríem trobar més adient que aquest indret de la vall de Merlès!

Les primeres malifetes com a bruixes les van fer en aquest sector, a mig camí del Berguedà i del Lluçanès; ja vídua es traslladà (la confessió diu literalment: «fui repatriada») a Sallent. En aquesta vila, casada en segon matrimoni amb el braçer Joan Pons, continuà fent de bruixa i trobà una bona colla d'amigues per continuar fent malifetes... fins que fou condemnada a mort.

Coneixem l'existència d'altres bruixes berguedanes gràcies a la confessió, sempre sota tortura, de l'esmentada «Joana la Negra» i d'altres bruixes d'aquesta zona del Lluçanès i del Berguedà. Aquest és el cas, anteriorment esmentat, d'Angela Vilafresser, anomenada «la Vigatana», filla de la casa Vila de Sant Climent de la Riba, que era tinguda per bruixa a Salselles i la Quar, però també per curandera. Pere Serafí Mora, pagès de Sagàs, va declarar que «la Vigatana» curava amb oracions, i el mateix rector de Salselles, Joan Gelencas, afirmava saber «que molts homens y donas usan de curar molts mals y nafres ab oracions y esdalmps però ell no u ha vist...», ni sap si ho fan amb permís dels jutges superiors i si tenen llicència de curanderos o saludadors.

Certament que això es el que feia «la Vigatana» fins que fou acusada de bruixa i, sota turment de poltre, garrot i corriola durant moltes hores, confessà el 28 d'abril de 1620 tota mena de malifetes, tals com que, estant a la casa de Palau de Biure se'ls hi aparegué el dimoni i fou el vell Palau qui la inicià en l'art de la bruixeria en una cerimònia, que com tantes d'altres confessades arreu, no deixa d'esmentar cap tòpic: «Y dit dimoni, en la forma ja dita, segirà de squena envés nosaltres

y en Palau ab la candela en la mà lo anà a adorar en los ces y donà la candela a Eulàlia Palau, muller sua, y Eulàlia anà a besar lo ces a dit dimoni y em donà la candela a mi y jo aní després dells també a besar lo cos a dit dimoni ab la candela en las mans.

Y feta està adoratió lo dimoni tingué tractes carnals per la part de darrera ab lo Palau y després las tingué ab Eulàlia, sa muller, per la part de darrera y després ab mi tingué lo dimoni en la forma

ja dita tractas carnals per la part de darrera, ajaentme jo per terra boca per avall. y en havent tingut dits tractes carnals, aparegué aquí davant nosaltres un gatàs negre y Palau me digué.:

- Veté aquí lo teu dimoni que es diu Foguet.

Y jo pugí a cavall en dit gat negre y los dits Palaus, marit y muller, també pujaren a cavall cada hu ab un gat negre. Y los tres, de companya, ... nos ne anàrem a cavall cami-

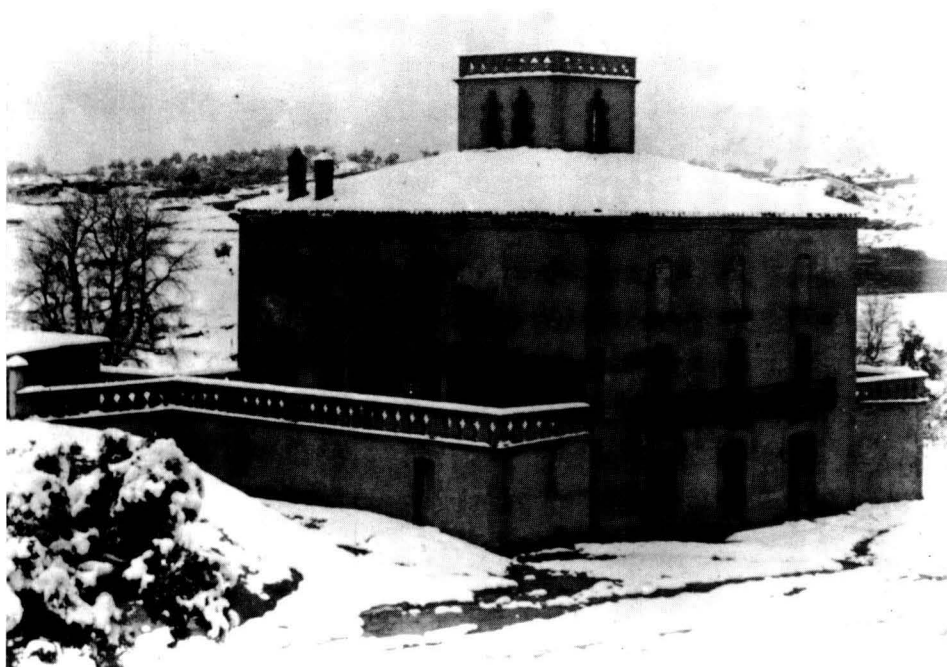

També fou acusada de bruixeria «na Canalies que era la muller de un hermita vell que servia la yglesia de nostra Senyora de Salselles».

RAMON VILADÉS

nat per terra en una casa que dits Palaus me digueren era devés Biure...», on va trobarhi una dona que dormia prop del foc i, per ordres de Palau «la Vigatana» la va agafar per la cama «Y lashoras en Palau se costà a foyar dita dona y se posà damunt d'ella ab la capa vestida».

I quants gats negres hi ha en llegendes i relats de bruixes arreu de la nostra comarca! Les malifetes continuaren al cap d'uns quants dies, quan el matrimoni Palau i «la Vigatana» anaren a robar una ovella a cal Vilalta de Merlès, damunt del dimoni en forma de cabra. Aviat el dimoni s'aparegué, en forma de gat negre, directament a «la Vigatana», concretament prop del Molí de Vilartimó. La confessió

continuà amb les denúncies d'altres bruixes i bruixots que es congregaven al molí de Salselles: Violant Mateus, àlies «Xica Mateus», del mas Mateus de Sagàs i muller del teixidor de lli Francesc Mateus, que vivia a la casa del Pou de Sagàs; Joana Mateus, dita «Matamoros», muller de Montserrat Mateu, pagès del mas «Matamoros» de Sagàs i cunyada de Violant Mateus; Na Casals, vídua, resident a la casa del Pujol de Sagàs, i una colla de dones de Borredà. La «Vigatana» fou condemnada a ser «penjada en una alta forca ab un llaç escorredor en lo coll de tal manera que naturalment moriria i vostra ànima sia del tot separada de vostro cos».

Joana Mateus, àlies «Matamoros» i la seva cunyada Violant Mateus, àlies «Xica Mateua», de Sant Andreu de Sagàs foren detingudes processades, torturades i penjades a Sant Martí de Biure. Francina Vall, àlies «Barjaula», de Prats, les havia acusades de matar la minyona de Francesc Sardenyà, pagès de Biure, de la qual se'n va endur el fetge, d'emmetzinar un nen d'un any d'edat fill d'Antoni Desclaus, moliner de la Cortada de Merlès, i de matar el fill de Joan Escrigués de Merlès, al qual també li van treure el fetge. Moltes bruixes són acusades d'infanticidi en uns anys en què la mortalitat infantil és molt alta: de cada mil nascuts, en morien de dos-cents a quatre-cents abans de l'any, i molts d'altres morien abans dels set anys; força més de la meitat dels nascuts no arribava a vint anys.

A la masia de la Rovira (Sagàs) s'hi arplegaven les cunyades Mateus, Joana, àlies «Matamoros» i Violant, «la Xica Mateua» amb una bona colla de bruixes.

ROSA SERRA

La masia de Palau fou lloc de trobada entre el dimoni i les bruixes i bruixots.

RAMON VILADÉS

La Rovira de Sagàs —en aquesta masoveria hi vivia la «Matamoros»— fou un niu de bruixes; a més de les cunyades Mateus s'hi aplegaven Rafaela Puigercós, àlies «Roma», cruelment torturada a Sant Feliu Sasserra el 15 de setembre de 1620 (7). Aquest mateix any fou torturada Antònia Rosquelles, de Viladrau, per tal de fer-li confessar que era bruixa; el procés recull el testimoni de Jaume Prat, que explica que «*from trobada lo dimecres de Sinquagesima prop passat en casa den Eures de Aymar —de la Quar—, bisbat de Urgell, en companyia de Mo. Camps pintor de esta ciutat y en Eures del Aymar estan dinant y parlant de bruxas nos digue que unes bruixes que havien penjades alli en lloch de la baronís del compte de Vallfogona —baronia de la Portella— moltes bruixes y digué que era assí en Vich y la tenien assí en Vich y que ere la Badessa de totes y yo lo demani qui ere y dit Eures del Aymar digué que era una vídua grossa mare de Casals barber de assí de Vich...*» (8).

Aquesta «vídua grossa» es reunia amb les Mateus a la roca de la Pinya, on també hi anava Caterina Trenca i Rafaela Puigercós; en aquest lloc sempre s'hi presentava el diable «*en forma d'home alsat, negrot, vestit de colorettes*», que les feia renegar de Déu, la Verge Maria i de tots els Sants.

Rafaela Puigercós fou considerada una gran bruixa; tothom li atribuïa una gran fama (¡El ferrer de Vilartimó assegurava que se la coneixia fins i tot a Ripoll!), i els jutges li atribuïen poders especials i es van obsessionar en que con-

fessés que havia practicat la bruixeria al Pedraforca. Jacoba Ricarda, àlies «Pellis-sona», de Santa Maria d'Alpens, havia confessat sota tortures, que «*Que lo dimoni mé digué una vegada que anàs a Pedraforca...*», i que gràcies a uns unguents que li proporcionà el dimoni i que es col·locà sota les aixelles «*men aní per la xemeneia dient: -Dejús fulla! Dejús fulla! Jom don al dimoni. Y men anava per los ayres a Pedraforca i un cop allí es trobà el dimoni i Rafaela Puigcercós*», la qual negà sempre haver-hi estat. I és que Déu n'hi dó amb el Pedraforca i les bruixes.

El s. XIX hom imaginava les bruixes volant damunt d'una escombra. Les berguedanes, però, anaven a peu, o com a molt a cavall d'algun gat negre o d'alguna cabra.

ARXIU

Els processos de bruixeria

Més que la Inquisició, són els tribunals i la justícia secular els que actuen, sempre basant-se en motius religiosos (renegar de Déu, pactar amb el dimoni, heretgia, etc.) (9) i escampen el fenomen de la bruixeria. Com molt bé diu García Carcel (10), l'església catalana es va mantenir molt més lúcida davant el fenomen de les bruixes que no pas a la resta d'Europa, i aquesta actitud va contrarestar la popular, molt més fanatitzada. Ho veiem en els exemples coneguts al Berguedà.

Entre 1619 i 1627 voltava per les comarques del Lluçanès, Solsonès, Berguedà i Bages (11), un buscador de bruixes de nom Cosme Soler conegut amb el sobrenom de «Tarragó»; «Tarragó», originari del mas Soler de Tarragona, situat a la

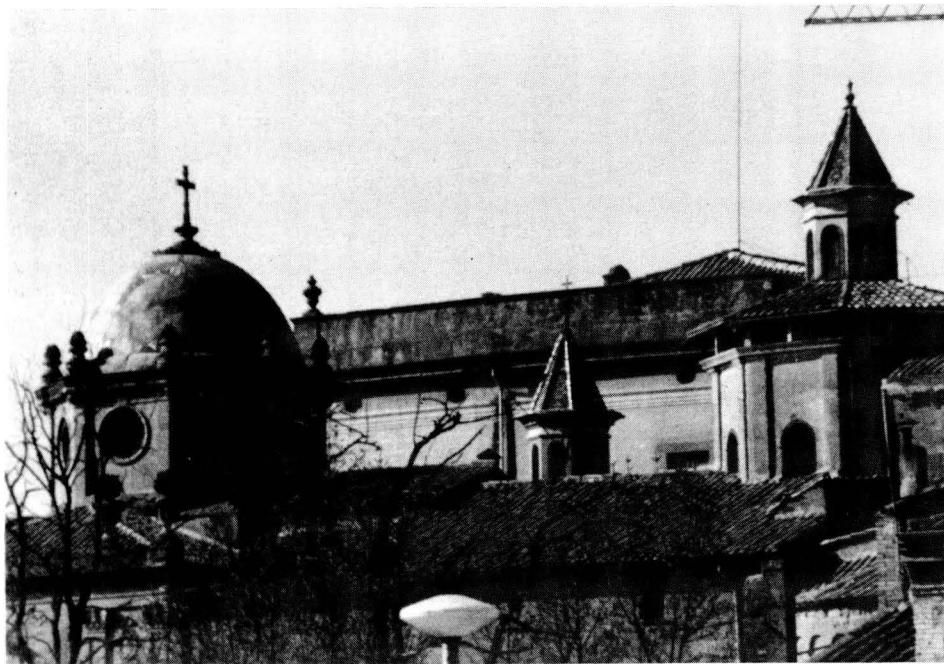
baronia de Rialb, era un expert en descobrir bruixes i organitzar inspeccions. Allí per on passava trobava bruixes i començaven a viatjar els processos i les comdenes. Es considerava que totes les bruixes tenien una marca, que només era visible un cop era fregada amb aigua beneïda; el buscador de bruixes «Tarragó» tenia un gran interès en trobar les marques de les suposades bruixes. Antoni Pladevall (12) fa notar que la pràctica de buscar una senyal en el cos dels acusats, a part de prestar-se a tota mena d'abusos i ser un amanca de respecte, era una cosa molt arbitrària, car qualsevol tara a la pell, berruga, «desig» o cicatriu, podia donar motiu a prendre-ho com una marca del dimoni.

De marca diabòlica en tenien gairebé totes les bruixes —qui no en té una de marca al cos!—; així a Rafaela Puigcercós

li van trobar sota l'aixel·la que «*bo tenia sinó un cabell sol sota la una axella y dessota de l'altra ne tenia sols dos o tres*», «Joana la Negra» acceptà que el dimoni «*me assenyallà en la spalla y jo conagui que entre carn y cuyro me ficava alguna cosa lo qual senyal ab las mans no mel trobi ni sabia ques conegués*».

Tarragó, aquest expert buscador de bruixes, fou la guspira que encenia, allí on arribava, el foc del fanatisme, la intolerància i la violència. La relació entre «Tarragó» i l'aparició de bruixes era tan directa que fins i tot el mateix bisbe de Solsona, Joan Alvaro, va intervenir expulsant-lo del seu bisbat. De tot el que va succeir, el bisbe n'envià un memorial al govern de Felip III: «*Por mi obispado pasó un hombre que se llamava Tarragó y sucedió en una villa cuya jurisdicción es de V.M. que yva señalando mujeres que eran brujas, y desnudándolas para ver una señal en las espaldas, y algunas me hizieron relación las hacia desnudar por su gusto y por el de los que acompañavan. Luego que llegó a mi noticia estando en mi catedral, la qual está entre las montañas, hize diligencia para tomarlo preso y embiarlo a V.M... Esta materia de brujas es dificultosísima y quantos autores escriben dellas lo hizen desta manera, particularmente un inquisidor, que haziendo experiencia en una mujer que ella misma había confesado ser bruja, halló ser gran parte dello falso, y que todo son embustes y embelecios del demonio para llevar almas al infierno y busca para esto los sujetos más débiles y flacos, que son las mujeres, y ordinariamente viejas, y todos los jueces seculares, queriéndolo llevar jurídicamente, se engañan en muchas ocasiones, porque por meido de los tormentos confiesen y muchas mueren sin culpa...*» (13).

D'aquesta postura prudent de l'església se'n fan ressò les visites pastorals d'aquests anys, en els quals es veu clarament el control que exercia l'església sobre la població mitjançant les continuades prohibicions i consells sobre temes religiosos i socials, a més de controlar la gestió laica dels béns de l'església i l'actuació del clergat. Es controlaven aspectes relacionats amb la mortalitat, sobre l'existència de «*Excomunicats, amistensats, viurers, blasfemos, jurados, bruxos, fatillers o altres pecats, publichs y escandalosos*», i tot aquest control responia a la certesa que la gent actuava al marge de la norma i les formes establertes, i que aquests comportaments eren tolerats i acceptats per la mateixa gent. No cal oblidar que l'exis-

El bisbe de Solsona va intentar tallar la persecució de les bruixes al seu bisbat fent empresonar el buscador de bruixes «Tarragó».

RAMON VILADÉS

Les cunyades Mateus i la «Barjaula» foren jutjades a St. Martí de Biure per Pere Sala i de Còdol, mercader de Gironella, procurador general de les baronies de la Portella, la Quar, Biure, Sagàs, Merlès i Valldoriola.

RAMON VILADÉS

Receptes i ungüents

Com la marca diabòlica, les receptes d'ungüents màgics s'han convertit en un altre mite al voltant d'aquest tema.

Segons les declaracions de les bruixes tornem a recordar la por i/o l'existència de la tortura en la confessió. Els ungüents màgics eren l'instrument utilitzat per transportar-les cap a la cerimònia del sàbat. Analitzades avui les receptes, s'ha pogut comprovar que portaven ingredients com la cicuta (en petites proporcions no és mortal), o la belladona, que provoca un efecte d'excitació i deliri.

Exemples de receptes:

- Julivert, aigua d'acònit, fulles d'àlber i sutge.
- Aigua de creixenera, càlam aromat, peu de Crist, sang de rata-pinyada, dulcamara verinosa i oli.
- Greix d'infant, suc d'aigua de creixenera, acònit, peu de Crist, dulcamara verinosa i sutge.

tència de la doble moral és tan vella com l'home.

Tots aquests desgavells foren tolerats, amagats i acceptats, tots menys el de la bruixeria. Amb tot, l'església es mostrà sempre prudent, molt i molt prudent! La postura anteriorment esmentada del bisbe de Solsona enfront de, buscador de bruixes «Tarragó» no és un exemple aïllat. L'any 1623, el visitador de Ripoll preguntava al rector de Santa Maria de Borredà sobre l'existència de bruixes i el rector respongué: «Hi ha una dona que li fan fama que es bruixa lo nom de la qual dire a Vs. a la orella». No hi ha cap més notícia

sobre el tema en la resta de visites parroquials i amb aquesta breu referència no es pot saber si aquesta dona va ésser processada i castigada (14).

Probablement el rector de Borredà i el mateix visitador van optar per deixar passar el temps, per no aixecar la llebre, per estalviar un llarg i penós procés que hauria provocat molts mals a Borredà. I no podem oblidar la proximitat d'aquest poble, sotmès a la jurisdicció senyorial de l'abat de Ripoll, amb la vall de Merlès i del Lluçanès, una de les zones més afectades per la bruixeria. El jesuïta Pere Gil presentava l'any

1619 un memorial al Duc d'Albuquerque recomanant que s'actués amb cautela en aquest tema, car calia reconèixer que moltes de les acusades eren innocents i no mereixien la pena de mort. Alhora, denunciava la irregularitat dels processos oberts a partir d'acusacions improcedents, i de tortures que provoquen confessions «con espantos y amenazas les hacen dezir algunos juezes y notarios y ministros de justicia lo que no es verdad, ni ellas, otras an echo» (15).

Foren les autoritats baronials les que van emprendre els judicis contra bruixes a la baronia de Pinós (16), a la baronia de Gironella (17) i també en tots els exemples citats de les bruixes berguedanes i del Lluçanès. Les cunyades Mateus i la «Barjaula» foren jutjades a Sant Martí de Biure per Pere Sala i de Còdol, mercader de Gironella, procurador general de les baronies de la Portella, la Quar, Biure, Sagàs, Merlès i Valldoriola.

La gent del s. XVII creia, en les bruixes; avui, a les acaballes del s. XX, podem no creure en la bruixeria, però sabem que, almenys al s. XVII n'hi va haver, de bruixes! ⚡

NOTES

- 1.- GALERA I MARZA, Sílvia: «La marginació econòmica i cultural de les dones», dins *Dossier: Les dones del Berguedà a l'època moderna*, a L'EROL, núm. 26, Berga 1989, pp. 31-36.
- 2.- SERRA, Roser i FERRER, Llorenç: «Un qüestionari de Francisco de Zamora (1789), a *Estudis d'Història Agrària*, núm. 5, Barcelona 1985, pp. 162.
- 3.- Gairebé la totalitat de les referències a bruixes berguedanes d'aquest article s'han extret de l'obra de Lluís Orriols i Monset. *Les bruixes segrestades*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1994, Col·lecció Camí Ral núm. 5. Les que no són extretes d'aquest text porten la cita bibliogràfica convenient.
- 4.- SERRA I VILARÓ, Joan: *Les Baronies de Pinós i Mataplana*, vol. 3, Barcelona, 1950, pàgs. 331-334.
- 5.- ORRIOLS I MONSET, Lluís: *Les bruixes segrestades*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1994, Col·lecció Camí Ral núm. 5
- 6.- BENET I CLARA, Albert, «Joana la Negra, una bruixa sallentina», a l'ESPARBER, III, núm. 15, octubre de 1977, pàgs. 14-15; núm. 16 novembre-desembre, pp. 18-19. BENET I CLARA, Albert: «Joana la Negra, una bruixa sallentina i altres episodis d'història sallentina», a *Quaderns d'Estudis Sallentins*, núm. 2, Institut d'Arqueologia, Història i Ciències Naturals, Sallent, febrer 1983.
- 7.- Vegeu la transcripció lateral d'aquest esgarriós interrogatori a *Les bruixes segrestades*, pp. 104-112.
- 8.- Arxiu Episcopal de Vic, Vegueria de Vic, Processos Criminals, 1628.
- 9.- PLADEVALL, Antoni, *Persecució de bruixes*, pp. 108
- 10.- GARCIA I CARCEL, Ricardo, *Historia de Catalunya*, vol. 1, pàgs.
- 11.- PLADEVALL, Antoni, *Persecució de bruixes*, pp. 108. BENET, Albert, «La Bruixeria al Bages a principis del segle XVII» a *Dovella* núm. 6, Manresa Setembre-October de 1982, pp. 11-14. PRAT I VILA, Jaume, «Les bruixes de Santpedor (segle XVII)» a *Miscel·lània d'Estudis Bagens*, núm. 1, Manresa 1981, pp. 165-175
- 12.- PLADEVALL, Antoni, «Persecució de bruixes a la comarca de Vic a principis del s. XVII». dins *Monografies del Montseny*, vol. 1.
- 13.- REGLÀ, Joan, *Els virreis*, pp. 64
- 14.- VV.AA., *Borredà Berga, Àmbit de Recerques del Berguedà 1990*, Col·lecció *Els llibres de l'Àmbit*, núm. 5, pp. 155-158.
- 15.- GARCIA I CÀRCEL, Ricardo, *Historia de Catalunya* vol. 1, pp. 423-424.
- 16.- SERRA I VILARÓ, Joan, *Les Baronies de Pinós i Mataplana*, vol. 3, Barcelona 1950, pp. 331-334.
- 17.- Vegeu l'article de Josep Busquets en aquest mateix dossier.

Rosa Serra i Rotés

horrmiber

Planta: Ctra. de Sant Fruitós, p.k. 38
Telèfon (93) 825 10 87
OLVAN (Barcelona)

Oficines: Ctra. de Sant Fruitós, 36, 1er, 2.^a
Telèfon (93) 821 06 04
BERGA (Barcelona)

DOLORS GROS GANGONELLS

Minerals - Gemes - Esoterisme - Tarot - Carta Astral
Runes - Classes de Tarot - Tarot per ordinador
Senació Espiritual

Passeig de la Pau, 39 - Tel. 822 06 54 - 08600 BERGA